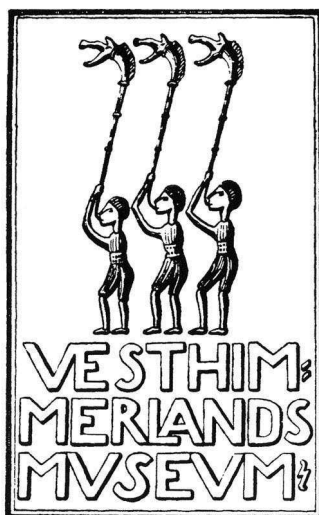


Vesthimmerlands Museum



Bygherrerapport for VMÅ 2576 Nørrevangen 18

Gedsted sogn, Rinds Herred, Viborg Amt

Stednr. 13.09.02

Bygherrerapport

for VMÅ 2576 Nørrevangen 18

Indholdsfortegnelse

1. Undersøgelsens forhistorie.....	s. 3
2. Topografi.....	s. 4
3. Udgravningsmetode	s. 4
4. Udgravningens resultat	s. 5
5. Undersøgelsens perspektiver – regionalt og nationalt	s.10
6. Udgravningens data.....	s.10
7. Tidstavle.....	s.10
8. Faktuelle oplysninger.....	s.11
9. Litteratur.....	s.11
10. Tegningsliste	s.12

1. Undersøgelsens forhistorie

1/1 2007 optog Vesthimmerlands Museum (VMÅ) bl.a. Gedsted sogn i sit ansvarsområde. Gedsted sogn var før kommunesammenlægningen 1. januar 2007 en del af Viborg Stiftsmuseums ansvarsområde.

På lokaliteten Nørrevangen 18, var der planlagt en udvidelse af den eksisterende industri. Viborg Stiftsmuseum orienterede byherre om, at det berørte område skulle gennemgå en arkæologisk forundersøgelse. Vesthimmerlands Museum foretog den 15. januar 2007 en arkæologisk forundersøgelse af det 1,2 hektar store areal. Ved forundersøgelsen blev der udlagt fire nord-syd orienterede søgegrøfter. I to af grøfterne viste der sig en anseelig mængde anlæg i form af stolpehuller, gruber og andre anlæg efter bebyggelse. Det var således tydeligt, at der var tale om indtil flere hustomter i flere faser. Det blev derfor besluttet, at der skulle foretages en egentlig arkæologisk undersøgelse af det berørte areal, VMÅ 2576 Nørrevangen 18, Gedsted, (Fig. 1), (T63-T65).

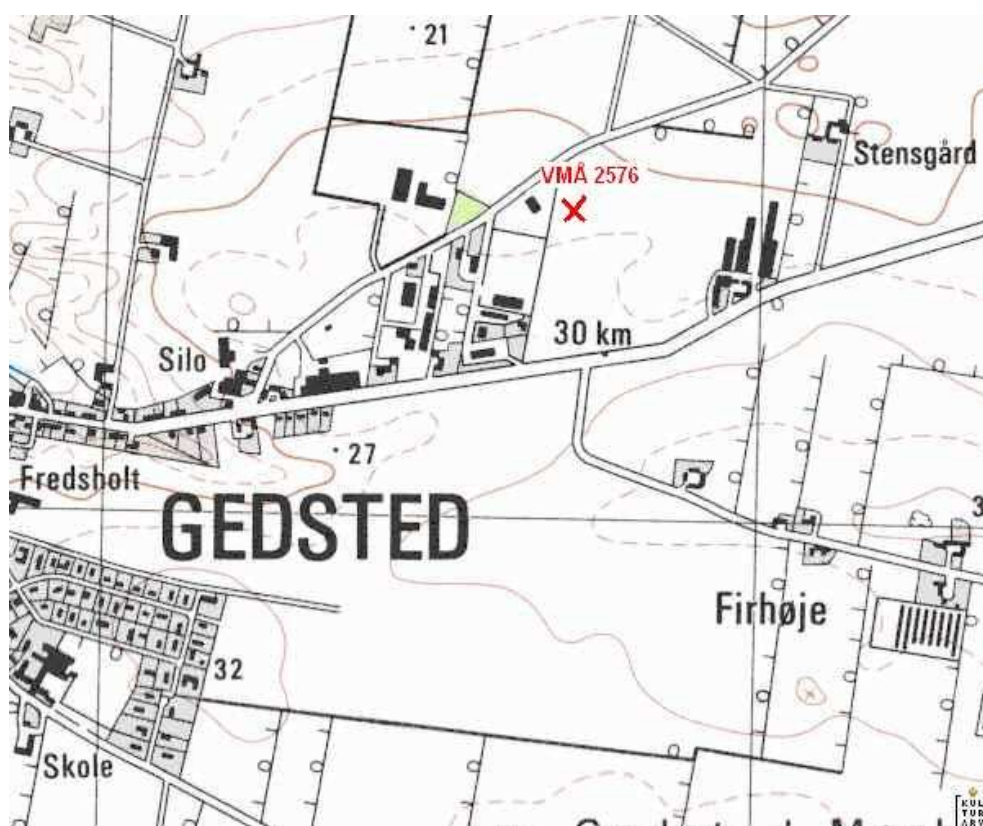


Fig. 1 Kort over lokaliteten

Byherre er Erik Lundsby Andreasen, Lundsby Industri A/S, Nørrevangen 18, 9631 Gedsted. Den arkæologiske forundersøgelse blev foretaget den 15. januar 2007 af mag. art. Niels Terkildsen. Selve udgravningen blev påbegyndt den 26. marts 2007 og afsluttet den 2. august samme år. Daglig udgravningsleder var mag.art. Benita Clemmensen. I øvrigt deltog cand.mag Annie Nørby, BA Mette Westergaard Nielsen og cand. mag. Sine Toft Jensen. Cand.mag. Sine Toft Jensen overtog beretningsansvaret og udformning af bygherrerapport efter Benita Clemmensen, da denne fik stilling som Museumsinspektør ved Kulturhistorisk Museum, Randers.

2. Topografi

Det berørte område udgør et areal omtrent 25 m bredt og 145 m langt. Den sydlige del af arealet består af en mindre forhøjning, mod nord falder terrænet let ned mod et nærmest plant areal, som dækker hele den nordlige del af det berørte område. Selve pladsen ligger på et plateau der mod nord grænser til Lerkenfeld ådal og mod syd til Bystrup enge.

Det moderne dyrkningslag var 30-40 cm tykt. Under muldlaget var der et op til 60 cm tykt kulturlag. Kulturlaget kan bedst beskrives som det lag, hvor folk levede i oldtiden og hvor generationers affald har hobet sig op gennem tiden og dannet et 60 cm tykt lag. Tykkelsen aftog mod syd, hvor terrænet som tidligere nævnt hæver sig. Undergrunden bestod af gulbrunt, let gruset leret sand.

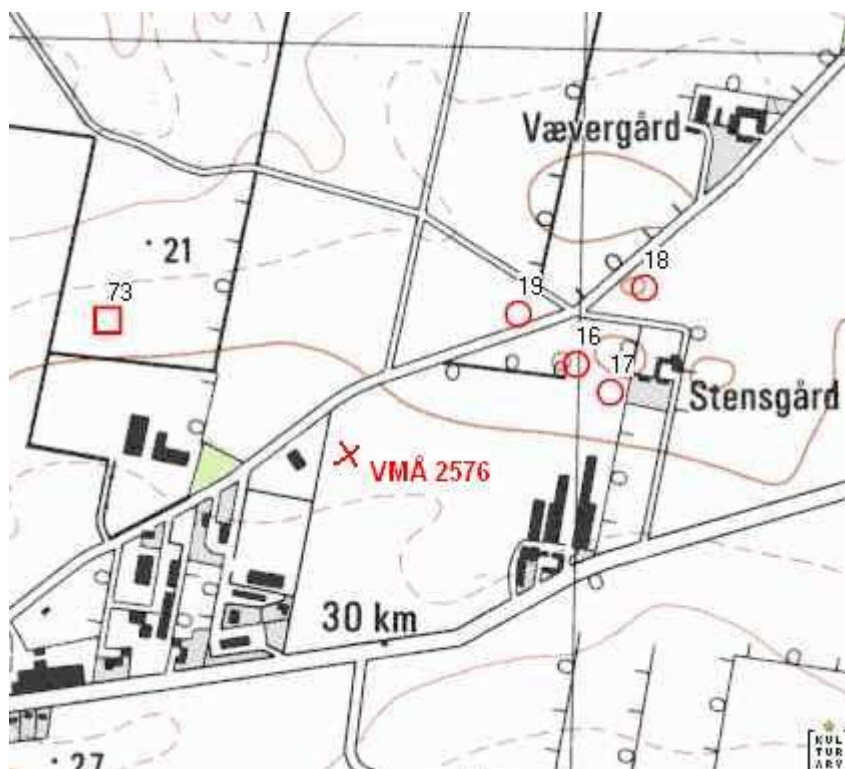


Fig. 2: Kortet er ikke målfast. Her ses VMÅ 2576 sammen med andre kendte fortidsminder i området. Nr. 16-19 er gravhøje fra yngre stenalder. Nr. 73 er en bosættelse fra yngre bronzealder-ældre førromersk jernalder.

Som det fremgår af kortet er der forskellige typer markeringer. En markerer bebyggelse, en ○ placerer en gravhøj, et + er en grav og et x er et løsfund, hvilket vil sige en genstand fundet uden den kan knyttes til en nedgravning. Ved siden af de forskellige markeringer står et tal, som henfører til sognebeskrivelsen. Se evt. www.dkconline.dk og gå ind i *søgning*, herfra videre i *geografisk søgning*. Når man har fundet det område, hvori man ønsker at se de registrerede fortidsminder, trykker man på *vis lokaliteter* i værktøjsboksen i bunden af skærmen. Herfra kan man gå ind og se, hvad sagen drejer sig om, hvornår den er registret etc.

3. Udgravningsmetode

Muldlaget blev løbende afrømmet fra syd med gravemaskine. I første omgang blev jorden afrømmet til stenlægningerne og hvor det var muligt til undergrundsniveau. Derefter blev stenlægningerne regstreret og jorden her fjernet til undergrundsniveau.

I den blotlagte sandede lyse undergrund fremstod de forhistoriske anlæg som mørke pletter. Dette er sporene efter de huller, som man i oldtiden gravede til f.eks. husstolper, affald og tilberedning af mad. Under udgravningsarbejdet fik hvert af disse anlæg et anlægsnummer. I Hus XII, som behandles nedenfor, har samtlige anlæg således et A-nr, (Fig. 3).

Der blev oprettet et retvinklet koordinatsystem, med skæringspunkt x 200/y 300, med stigende y-værdier mod nord og stigende x-værdier mod øst. Udvalgte feltkoordinater blev indmålt med GPS. Det afrømmede felt og de fremkomne anlæg blev tegnet på tegnefolie i målestoksforhold 1:50. Der blev desuden fundet adskillige stenlægninger, som blev tegnet ved brug af pantograf ligeledes i målestoksforhold 1:50.

Det blev prioriteret at bruge tid på en afrensning af stenlægningerne, eftersom de var velbevarede og udgjorde store arealer. I flere tilfælde lå stenlægningerne tilpasset de omkringliggende huse. Stenlægningerne blev dernæst fotograferet og beskrevet, hvorpå de blev fjernet, nogle med rendegraver andre ved håndkraft.

Anlæggene blev snittet og gravet med skovl, spade og ske. Det vil sige, at den ene halvdel af anlægget blev gravet væk, hvorved dybden og formen på anlægget kunne registreres. Herved afgøres det, om der eksempelvis er tale om et stolpehul eller en grube. Kun de anlæg, hvor det umiddelbart var sandsynligt, at de indgik i system med andre anlæg, blev snittet. Alle snittede anlæg blev tegnet og top- og bundnivelleret. Snittene blev tegnet på tegnefolie i målestoksforholdet 1:20.

Ned gennem den sydligste del af feltet, blev en stribe af jord, en balk/profil, ca. 62,50 m lang og 1,15 m bred, ladet tilbage efter afrømning af jord (T63). Man ønskede i balkens profil at følge eventuelle gulvlag i husene og kulturlagets forløb. Balkens profil blev tegnet i målestoksforhold 1:20.

Fra balken og fra Hus XII blev der udtaget jordprøver/floteringsprøver af gulvlag og udjævningslag, ydermere blev der udtaget floteringsprøve af et skalholdigt lag i forbindelse med Hus XXVII. Udjævningslaget er det lag, der er ladet tilbage efter et hus er gået af brug og er blevet revet ned og jorden efterfølgende er blevet jævnet.

Jordprøverne skylles/floterer med vand og under skylningen/floteringen frigives eventuelle rester af trækul og forkullet makrofossilt materiale. Forudsat, at der er tilstrækkeligt med trækul tilstede (3 mg), vil man kunne foretage en naturvidenskabelig datering af det pågældende anlæg. Metoden der anvendes, kaldes for kulstof-14 dateringsmetoden. Det makrofossile materiale, der udskilles, kan eksempelvis bestå af forskellige forkullede korn- og græssorter, frø og pollen. I heldige tilfælde kan man, i kraft af fundstedet i det enkelte hus, bestemme det pågældende rums funktion, men eksperter kan tilmed identificere de enkelte frø og statistiske metoder beskrive det da eksisterende landbrug.

I stenlægningerne blev fundet en stor mængde knusesten og kværnsten. Der blev desuden i niveau for stenlægningen fundet en stor mængde keramik, hvoraf kun skår fra rand, hanke, og bund af lerkar blev hjemtaget.

4. Udgravningens resultat

Ved Nørrevangen 18, Gedsted blev der undersøgt et areal på omtrent 2840 m².

Der blev fundet og udgravet 29 huse. Fælles for alle er, at der er tale om treskibede langhuse, hvor sæt af stolper ned gennem husets midte har båret taget. Husene ligger alle på nær Hus XIII orienteret øst-vest. Hus XIII ligger orienteret nord-syd.

Det treskibede langhus ses i Danmark fra ældre bronzealder fra ca. 1700-1600 f. Kr. I århundrederne forud byggede man huse med én række af enkelt stående søjler ned gennem husets midte, også kaldet: midtsule huse eller toskibede langhuse. Det treskibede langhus fortsatte i brug et kort stykke op i middelalderen.

De 29 huse har ikke ligget på pladsen på samme tid. Det fremgår tydeligt, når man ser på den samlede oversigtsplan (T63), idet flere af husene ligger oveni hinanden eller så tæt på hinanden, at de ikke kan have stået der samtidig. I flere af de større langhuse ses meget store stolpehuller. Det skyldes, at der i hvert stolpehul har været flere på hinanden følgende faser. Det enkelte hus har altså stået der gennem så lang tid, at det har været nødvendigt at foretage udskiftninger i de tagbærende stolper.

Der har formentlig været tale om tre gårdkomplekser, Gård 1: Hus III-XIII, Gård 2: Hus XV-Hus XXIII, Hus XXV og Hus XXVII og Gård 3: Hus I, II, XXVIII-XXX, XXXIII og Hus XXXIV (T63). Hvert af gårdkomplekserne har haft et hovedhus, hvortil var tilknyttet en eller flere mindre huse også kaldet økonomibygninger. I disse mindre huse er der eksempelvis blevet drevet flere forskellige håndværk, der kan have været opstaldet dyr eller de har været anvendt som lade.

Hus XII, Fig. 3, et meget velbevaret hus på pladsen og et godt eksempel på et af de store hovedhuse med flere faser i hvert stolpehul, (T63).

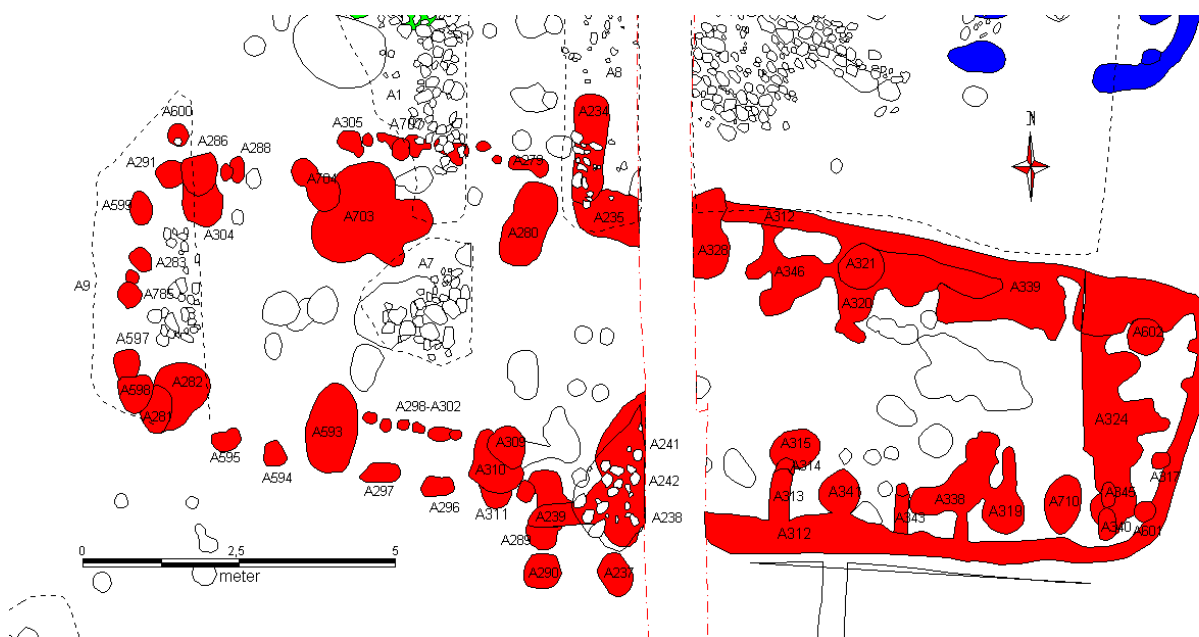


Fig. 3: Hus XII. Huset måler omtrent 18,5 m i længden og 5,5 m i bredden. Det var omtrent 102 m² stort.

Som det fremgår af illustrationen er der bevaret vægstolper i husets vestlige ende (se eksempelvis A296, A297, A594 og A595). I de huse hvor vægstolperne er bevaret tyder afstanden mellem stolperne på, at væggen var opført i fletværk. I en fletværksvæg er der mellem en række lodret stillede stave flettet grene, hvorefter hele væggen er klinet med ler.

I den østlige ende af hus XII er der derimod bevaret en væggrøft (se A312). Enkelte steder ser det ud som der er sat stolper ned i grøften. Det kunne også tyde på, at der her er tale om en fletværksvæg funderet i væggrøften. Den lerklinede væg har skullet vedligeholdes årligt og repareres ofte.

I den østlige ende af Hus XII er der fundet spor efter båseskillerum, det er de aflange aftegninger, der fra væggen strækker sig ind mod husets midte. Den østlige ende af huset ligger i et niveau omtrent 50 cm dybere end den vestlige ende af huset. Denne niveauforskel skyldes, at der gennem flere årtier er blevet muget ud fra de tøjrede dyr.

Den vestlige ende af huset har fungeret som beboelse for familien, her blev der centralt i huset fundet et ildsted, (A7). Ildstedet bestod af en mindre stenlægning lagt i et jævnt niveau, stenene var dækket af en rødbrændt lerpakning. Som et lille offer blev der fundet en kop sat ned mellem stenene og dækket af lerpakningen. Se fig. 4 for et illustrativt eksempel på et ildsted.



Fig. 4: Eksempel på ildsted. Dette ildsted med anlægsnummer A18 blev fundet i Hus VIII. Her ses ildstedets opbygning tydeligt med en jævnt anlagt stenlægningen i bunden, dækket af en kappe af ler, hvorpå selve ildstedet har været.

I flere af husene på pladsen kan der ses den samme opdeling af husene med stald i den østlige ende og beboelse i den vestlige. Det er en typisk opdeling for jernalderens huse. Skellet mellem beboelse og stald har været ved indgangen. Indgangen ses som anlæg der mod nord og mod syd strækker sig udenfor væggen. Her har der været et mindre indgangsrum, som af nogle er tolket som et tærskel

rum. Det har været anvendt til bl.a. at tærkse i. Man udnyttede den gennemstrømmende luft mellem de to indgange til at føre avnerne væk.

I Hus XII blev der op mod den sydlige væg i den vestlige ende af huset fundet en række mindre stolpehuller, (A298-A302). Stolpehullerne kan muligvis være den sidste rest af en bænk, der har stået op mod sydvæggen.

På pladsen er der fundet mange stenlægninger, der for en dels vedkommende kan knyttes til de huse der ligger på pladsen. Ved indgangen til Hus III (rødt hus *Fig. 5*) ses der således en indgangsbrølægning.

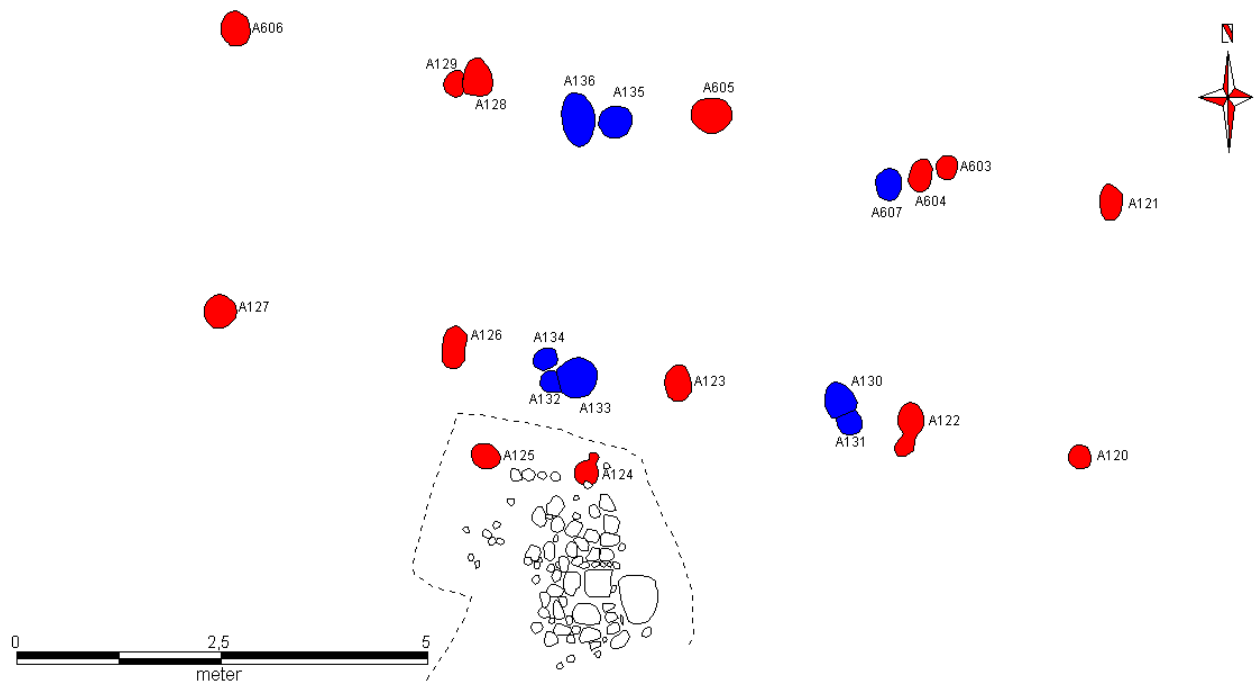


Fig. 5: Hus III (rødt hus) med indgangsbrølægning mod syd.

Mellem andre huse ses der hele gårdspladser. Som på *Fig. 6* hvor Hus XXIII og XXV deler gårdsplads med Hus XXVII (Hus XXVII kan ikke ses på den angivne plan, men er angivet i de originale plantegninger).

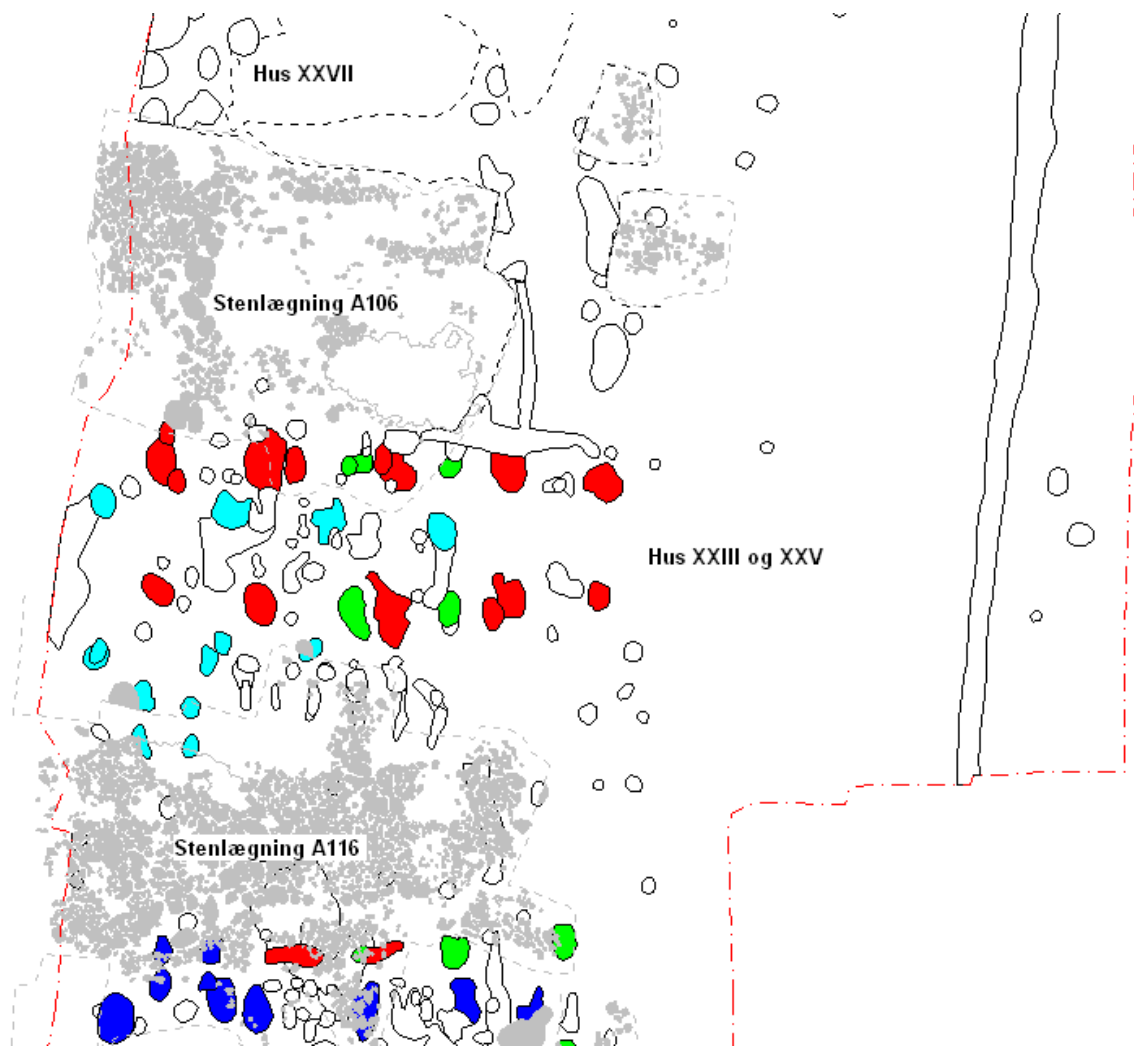


Fig. 6: Hus XXIII og XXV deler gårdsplads, i form af stenlægning A106, med Hus XXVII.

Som tidligere nævnt er der på pladsen tre Gårde, (T63).

Hver enkelt gårdsenhed har formentlig et langt stykke hen ad vejen været beboet af én slægt med en fælles husholdning. De forskellige mindre huse har i den sammenhæng, som tidligere omtalt, haft hver deres funktion. De store hovedhuse har været beregnet for beboelse. Gårdene fordeler sig på en nord syd akse. I hvor høj grad Gårdene spreder sig i øst-vestlig retning lader sig ikke afgøre, T63-T65. De tre gårde har formentlig ligget her på samme tid.

På baggrund af den keramik der er fundet på pladsen, husenes byggetype og det faktum, at man nu er rykket sammen og bor i gårdsenheder, skal pladsen dateres til ældre romersk jernalder. Tidligere lå gårdene spredt i landskabet uden at danne egentlige landsbyer.

5. Undersøgelsens perspektiver – regionalt og nationalt

Det arkæologiske arbejde på VMÅ 2576 Nørrevangen 18 er afsluttet. Det kunne være af stor forskningsmæssig interesse at foretage en arkæologisk udgravning på markerne øst her for, eftersom der her er rapporteret om fund af mange sten.

VMÅ 2576 var meget velbevaret, hvilket man også kunne have forhåbninger om, at områderne mod øst vil være. Netop sådanne velbevarede bopladsområder er få, men meget vigtige for forskningen, hvori VMÅ 2576 med sikkerhed vil komme til at spille en rolle.

6. Udgravningens data

Vesthimmerlands Museum var ansvarlig for udgravningen og opbevarer alle fund. Administrative sagsakter, korrespondance og originaltegninger opbevares under journalnummer VMÅ 2576. Digitale tekstdokumenter, billeder og mapinfo-filer ligger i det digitale arkiv på museets server under museumssager, journalnummer VMÅ 2576 Nørrevangen 18 og hos Kulturarvsstyrelsen i København.

Kun et udvalg, af de genstande museet finder ved udgravninger, bliver udstillet. De fleste udgravningsresultater bruges først og fremmest i videnskabelige rapporter i sammenhæng med de øvrige fund, der gøres i museets ansvarsområde.

7. Tidstavle

1500	Nyere tid	Historisk tid
1050	Middelalder	
900	Yngre Vikingetid	Forhistorisk tid
775	Ældre vikingetid	
530	Yngre germansk jernalder	Yngre jernalder
375	Ældre germansk jernalder	
160	Yngre romersk jernalder	
0	Ældre romersk jernalder	Ældre jernalder
200 f.Kr.	Yngre førromersk jernalder	
500 f.Kr.	Ældre førromersk jernalder	
1000 f.Kr.	Yngre bronzealder	Bronzealder
2000 f.Kr.	Ældre bronzealder	
2400 f.Kr.	Dolktid / Senneolitikum	Yngre stenalder (neolitikum)
2800 f.Kr.	Enkeltgravskultur / Mellempolitikum B.	
3200 f.Kr.	Tragtbægerkultur / Mellempolitikum A.	
3900 f.Kr.	Tragtbægerkultur / Tidlignepolitikum	
5400 f.Kr.	Ertebøllekultur	Ældre stenalder (mesolitikum)
6800 f.Kr.	Kongemosekultur	
9000 f.Kr.	Maglelosekultur	
	Ahrensburgkultur	Palæolitikum
	Brommekultur	
12000 f.Kr.	Hamburgkultur	

Arkæologiske perioder og deres begyndelsesdatering i det danske område. Skemaet skal læses sådan, at eksempelvis ældre romersk jernalder begynder omkring år 0 og varer til ca. 160 e.Kr. derefter begynder yngre romersk jernalder. Perioden fra ældre førromersk jernalder til og med ældre romersk jernalder kaldes samlet for ældre jernalder

8. Faktuelle oplysninger

Vesthimmerlands Museums j.nr.: VMÅ 2576 Nørrevangen 18
Sogn, herred, amt: Gedsted, Rinds, Viborg
Dansk kulturhistorisk Centralregister: 13.09.02
Bygherre: Erik Lundsby Andreasen, Lundsby Industri A/S,
Nørrevangen 18, 9631 Gedsted
Areal: ca. 2840 m²
Muldafrømning: dm Entreprenør ApS

Udgravningen er betalt af bygherre med tilskud fra Kulturarvsstyrelsen.

Presse

Den 9. maj 2007 bragte Vesthimmerlands Avis på forsiden en artikel: *"Usædvanligt velbevaret fortid vises frem i Gedsted"*.

Den 13. maj 2007 blev der afholdt en offentlig rundvisning på udgravningen. Anledningen var tidsskriftet Skalks 50 års jubilæum.

Den 15. maj 2007 bragte Vesthimmerlands Avis en notits om rundvisningen den 13. maj 2007: *"Interessant fortælling om gammel boplads"*.

9. Litteratur

Forslag til litteratur, hvor det vil være muligt at finde uddybende materiale om den nævnte perioder.

Jensen, J., Danmarks Oldtid bd. 3, 2003. Forlaget: Nordisk Forlag A/S

Vesthimmerlands Museum den 26. januar 2010

Sine Toft Jensen
Arkæolog

10. Tegningsliste

- T63 Oversigtsplan hvor huse er angivet.
T65 Oversigtsplan hvor både huse og stenlægninger er angivet.